

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

432 ק"מ 099 ויחי תשפ"א א סנה י" ח' י"ן 432
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
etayba1@gmail.com ניתן לקבל את העלון במייל

הנושא: 'מחזי כענוה'

"אמרו, כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו? אמרו להם: אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו, אמרו לו: כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו? אמרו להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת, והלא הרבה ממאתיים פסחים יש לנו שדוחים את השבת". הלל התכוון לומר להם שהרי בכל שבת מקריבים קורבנות, ואם-כן מדוע שקרבן פסח לא ידחה את השבת.

אולם הם עדיין לא קיבלו את דבריו, ומסופר בירושלמי (פסחים פ"ו ה"א דף לג.) שהלל המשיך והביא ראיות רבות שתומכות בעמדתו, אך הם עדיין לא קיבלו את דבריו עד שהוא אמר להם "כך שמעתי משמעיה ואבטליון". כלומר, רק כשהלל אמר במפורש שיש לו "מסורת" כזאת – רק אז הם קיבלו את דבריו.

המנהיגים של עם ישראל באותה עת היו בני בתירא, וכשראו שהלל יודע יותר טוב מהם – הם התפטרו מתפקידם כנשיאי ישראל "ומיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם, והיה דורש כל היום כולו בהלכות פסח, התחיל מקנטרן בדברים אמר להן מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם, עצלות שהיתה בכם שלא שמתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון".

אחרי שבני בתירא עשו מעשה הירואי ומעורר השראה והתפטרו מתפקידם לטובת הלל אותו מינו לנשיא ישראל – הלל ישב והטיף להם מוסר על כך שהם לא שימשו כראוי את שמעיה ואבטליון, כפי שהוא טען שאם הם היו יותר מסורים לרבנותיהם הם היו יודעים את ההלכה על בוריה.

מיד לאחר מכן נשאלה שאלה בבית המדרש: "אמרו לו רבי, שכח ולא הביא סכין מהו" – מה דינו של אדם שכח להביא את הסכין לעזרה בערב שבת, כיצד יביא את הסכין בשבת כשאסור לטלטל ברשות הרבים בשבת? "אמר להן הלכה זו שמעתי ושכחתי".

בהמשך הגמרא מסיקה מסקנה מעניינת מהסיפור הזה: "אמר רב יהודה אמר רב: כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו... מהלל דאמר מר התחיל מקנטרן בדברים וקאמר להו הלכה זו שמעתי ושכחתי".

ממשיכה הגמרא ואומרת: אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו מדבורה, דכתיב (שופטים ה', ז) "חָדְלוּ פְּרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדְלוּ עַד שְׁקִמְתֵי דְבוֹרָה שְׁקִמְתֵי אִם בְּיִשְׂרָאֵל", וכתוב (שם פסוק י"ב) "עוֹרֵי עוֹרֵי דְבוֹרָה עוֹרֵי דְבָרֵי שִׁיר". וכתב רש"י:

הגמרא בברכות (כז:) מספרת על רבן גמליאל שציער כמה פעמים את רבי יהושע ובעקבות זאת החליטו חכמי ישראל להדיחו מנשיאותו. אלא שהתעוררה השאלה "מאן נוקים ליה" – את מי נעמיד במקומו. אם נעמיד את רבי יהושע הלא בגללו מעבירים את רבן גמליאל, ויצטער רבן גמליאל על כך ביותר. ואם נעמיד את רבי עקיבא שמא יעניש אותו רבן גמליאל, ועל ידי ההקפדה עליו יגרום שיענישו אותו משמים, משום שאין לרבי עקיבא זכות אבות שתגן עליו, שכן היה רבי עקיבא בן גרים. אלא נעמיד את רבי אלעזר בן עזריה, שכן הוא חכם, והוא עשיר, והוא דור עשירי לעזרא. ומפרטים: הוא חכם שאם יקשה לו, יתרץ לו, ולא יוכל רבן גמליאל להביכו בקושיות. והוא עשיר, כך שיוכל אם יהיה צורך להשתדל בבית הקיסר, כנציג ישראל. והוא עשירי לעזרא שיש לו זכות אבות, ולא יוכל להעניש אותו.

באו ואמרו לו: 'נוח לו לאדוני שיהא ראש ישיבה?' אמר להם: אלך ואתייעץ עם אשתי. הלך והתייעץ עם אשתו. אמרה לו: יש לכאורה חשש שמא יעבירו אותך מנשיאותך כמו שהעבירו את רבן גמליאל. אמר לה לפי הפתגם העממי: "לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא, ולמחר ליתבר" (ישתמש אדם יום אחד בכוס יקרה, ולמחר תישבר). כלומר, יש לאדם לנצל הזדמנות הבאה לו ואל לו לחשוש שמא לא תמשך בעתיד.

אמרה לו: אין לך שערות לבנות, ואין זה נאה שבראש החכמים יעמוד איש צעיר שעדיין לא הלבין שעריו.

אומרת הגמרא, באותו יום נעשה לו נס וגדלו לו שמונה עשרה שורות של שערות לבנות, והיינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה: "הרי אני כבן שבעים שנה". ולא אמר "בן שבעים שנה", מפני שנראה היה זקן הרבה מגילו האמיתי.

ולכאורה יש לשאול מה ראה רבי אלעזר בן עזריה להתייעץ עם אשתו כאשר בסופו כלל לא שמע לעצתה, שכן היא טענה בפניו שאין לו לקבל את הנשיאות מכל מיני סיבות, אם מחמת שבסוף יקחו ממנו את הנשיאות, או שהוא נראה צעיר מדי, ורבי אלעזר דוחה את טענותיה ולוקח את הנשיאות. אם כן מה הועיל הייעוץ עמה?

ולבאר את הדברים, מובא בפסחים (סו:): "פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו". ליל הסדר חל באותה שנה במוצאי שבת, בזמן שביית המקדש היה קיים היו מקריבים בערב פסח את קרבן הפסח ואוכלים את הבשר בשולחן הסדר. חכמים הסתפקו אפוא האם הקרבת הפסח דוחה את השבת או לא.

עד שקמתי דבורה - יוהרא, שהיתה משפלת המנהיגים שלפניה, ומתפארת לעצמה. עורי עורי דבורה - שנשתתקה מחמת סילוק נבואתה. ע"כ.

הסבא מקלם זצ"ל בספרו חכמה ומוסר (ח"א סימן ע"א עמ' קמ"ה) בתוך דברי בקורת לאחד שבמכתבו התבטא בלשונות הנראים כרמות רוחא. ושם הוא נותן לנו הבנה הנכונה בדברים שאמרה דבורה ובדברים שאמר הלל.

כי ודאי לא היתה כוונתם להתגאות חס ושלוש אבל עשו מעשה שהיה בו "מחזי כיהורא", ובכל זאת נענשו.

הרי לנו כי המתגאה ענשו ששוכח תלמודו. וכך מצינו במדרש (בר"ר פא, ב): רבינו הוה עבר על סימוניא (שם מקום) ויצאו אנשי סימוניא לקראתו. אמרו לו: רבי, תן לנו אדם אחד שיהא מקרא אותנו ושונה אותנו ודן את דיננו. נתן להם את רבי לוי בר סיסי ועשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה, נתעלמה דברי תורה מפיו, שאלו אותו שלשה שאלות וכו' ולא השיב. וכיון שראה שצרתו צרה, השכים בבקר והלך לו אצל רבינו. אמר לו: מה עבדון לך אנשי סימוניא? אמר לו: אל תזכירני צרתי שלשה שאלות שאלו אותי ולא יכולתי להשיב. אמר לו: ומה איננו? וכו'. אמר לו: ולמה לא השיבות אותן כשם שהשיבות אותי? אמר ליה: עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה למעלה הימנה, וטפת רוחי עלי ונתעלמו ממני דברי תורה. וקרא עליו המקרא הזה (משלי ל', ל"ב): "אם נבלת בהתנשא."

על פי זה יש לומר, רבי אלעזר בן עזריה חשש שמא אם יעלה לנשיאות ישכח תלמודו, לכן החליט לעשות מעשה של "מחזי כענוה", היינו שהלך להתיעץ עם אשתו, לא בכדי לקבל את עצתה, אלא כדי שלא יבוא לידי גאווה. וכשם ש"מחזי כיהורא" גורם לשכחת הלימוד, הרי ש"מחזי כענוה" יועיל לזכירת הלימוד.

בזה נבוא ונבאר דברי הירושלמי (יבמות פ"א ה"ו) כאשר באו התנאים לרבי דוסא בן הרכינס אמר על רבי אלעזר בן עזריה: "ראה את רבי לעזר בן עזריה וקרא עליו 'נער הייתי גם זקנתו'. מכירו אני שהוא דור עשירי לעזרא ועיניו דמין לדידיה". ע"כ. ויש לומר כי בא להורות על מעלתו של רבי אלעזר בן עזריה שהיה בעל ענוה, ובעל ענוה ניכר בעיניו כמו שנאמר (איוב כ"ב, כ"ט) "יִשַׁח עֵינָיִם וְיִשְׁעֵי".

כדוגמא לענוותנותו של רבי אלעזר בן עזריה, מובא במדרש (שוחר טוב משלי ט') על חכמי יבנה שהיו מסובים אצל רבן גמליאל הנשיא, והיה טבי עבדו של רבן גמליאל עומד ומשמשם, אמר רבי אלעזר: "בדין הוא שיהא טבי יושב ואני משמשו".

דוגמא נוספת מובא בירושלמי (פסחים פ"ו ה"א): "שלשה הניחו כתרן בעולם הזה וירשו חיי העולם הבא ואלו הן: יונתן בן שאול ואלעזר בן עזריה וזקני בתירה". ופירש בקרבן העדה: שלאחר שמינהו לנשיא במקום רבן גמליאל חזר ונסתלק והחזירו לרבן גמליאל.

הלכה חמורך טרפון

במסכת סנהדרין (ג.) מסופר אודות רבי טרפון שהטריף בהמה אחת. לאחר מכן באו חכמים והוכיחו לרבי טרפון שניתן היה להכשיר את הבהמה. הצטער רבי טרפון על השגגה שיצאה תחת ידיו, ואמר: "הלכה חמורך טרפון". כלומר, כעת אצטרך למכור את החמור שלי - בכדי לכסות ולשלם את הנזק שנגרם לבעל הבהמה מחמת הוראתי המוטעית.

וצריך ביאור, מדוע רבי טרפון מכר דווקא את חמורו?

ובחי' הרש"ש העיר דמשמע ממסכת נדרים (סב.), שרבי טרפון עשיר גדול היה. ולפי"ז יש לתמוה: א. מדוע הוצרך רבי טרפון למכור את חמורו, ולא נטל מרכושו סכום כסף לכסות את ההפסד? ב. מדוע רבי טרפון מכר דווקא חמור ולא בהמה

אחרת שהיתה ברשותו (וכן הקשה התפארת ישראל מסכת בכורות פ"ד מ"ד. יעו"ש)?

רבינו יוסף חיים ז"ע בספרו 'בן יהודע' מבאר: רבי טרפון, רצה תזכורת תמידית שלא ישכח לעולם שהוא הגיע לידי טעות בהלכה, וכך יזהר תמיד! מה עשה? לקח רבי טרפון את החמור האישי שלו, אשר שימש לרכב עליו לבית המדרש, ומכר אותו, ומעתה מידי יום, כשיצטרך לצעוד רגלית לבית המדרש, ולא לרכב על החמור - יזכר בטעות שהיתה, ויזהר זהירות גדולה להבא! ולכן אף שהיה עשיר גדול - בחר למכור דווקא את חמורו האישי.

ונראה לומר ביאור אחר על פי דברי הזה"ק (רעיא מהימנא תחילת פרשת כי תצא דף רעה): שאומר, כי חמור ראשי תיבות: חכם מופלא ורב רבנן.

זו כוונת רבי טרפון שאמר "הלכה חמורך טרפון" שמחמת טעותו לא יקרא עוד 'חכם מופלא ורב רבנן'.

עוד יש לבאר מדוע מכר רבי טרפון את חמורו, על פי הגמרא בחגיגה (ט): אמר ליה בר הי להלל: מאי דכתיב (מלאכי ג', ח) "וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צְדִיק לְרָשָׁע בֵּין עֶבֶד אֱלֹהִים לְאִשָּׁר לֹא עֲבָדוּ", היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו אשר לא עבדו? אמר ליה: עבדו ולא עבדו תרווייהו צדיקי גמורי נינהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. אמר ליה: ומשום חד זימנא קרי ליה לא עבדו? אמר ליה: אין, צא ולמד משוק של חמרין עשרה פרסי בזוזא חד עשר פרסי בתרי זוזי.

נמצא כי החמור מלמדנו על חשיבות החזרה, ולכן רבי טרפון שטעה בהלכה אמר "הלכה חמורך טרפון" להורות שנכשל בהלכה מחמת שלא חזר כראוי.

עוד יש לבאר, מצינו כי חכמי הגמרא השתמשו בדרך כלל רק בחמורים ולא בסוסים, כמפורש בברכות (ג.) רבי זירא הוה רכיב חמרא וכו'. ובברכות (מז.) רבין ואבבי הוה קא אזלו באורחא קדמיה חמרא דרבין לדאביי וכו'. עוד מצאנו בברכות (ס:) במעשה דרבי עקיבא שהיה עמו תרנגול וחמור וכו'. ובשבת (נא:) לוי בריה דרב הונא בר חייא ורבה בר רב הונא הוה קא אזלו באורחא קדמיה חמריה דלוי לחמרא דרבה בר רב הונא וכו'.

לעומת זאת מי שיצא לתרבות רעה והלך בדרך הגויים אחד הדברים שהוא עשה זה לרכוב על סוס, כמו אצל אלישע בן אבויה שמפורש בחגיגה (טו.) שרכב על הסוס בשבת ובסנהדרין (מו.) מעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים. וכן אצל יקום איש צרורות אמרו בבר"ר (סוף פרשה ס"ה) שהיה רוכב על הסוס בשבת.

ונראה לומר כי ההבדל בין סוס לחמור, כי הסוס הוא מהיר ומרמז על הרצון שיסופקו תאוותיו מיד ועכשיו, לעומת החמור שהוא איטי, ואינו ממחר למלא תאוותיו. לכן מי שיצא לתרבות רעה בחר לרכב על סוס כי אינו יכול להמתין ולחכות לשכר בעולם הבא, הוא רוצה מיד ועכשיו את סיפוק תאוותיו. לעומתו הצדיק והחכם רוכה על החמור האיטי, כי יודע הוא כי שכרו רק לעתיד לבוא.

לפי זה יש לומר כי רבי טרפון אמר: "הלכה חמורך" כוונתו בזה שלא התנהג כחמור להמתין אלא מיהר לענות כסוס הפזיז ולכן בא לכלל טעות.

קו "להתענג בתענוגים"

שיעורי הרב איתי בן אהרן.

0772618021

"שמעו ותחי נפשכם"